

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Kori 1:n ”alustus-/johdantotekstin” ja Korin tavoitteiden/toimenpiteiden yhteyttä/vastaavuutta olisi tarpeen selkeyttää. Johdantoteksti ei riittävästi perustele (luo pohjaa sille), miksi kyseiset toimenpiteet on valittu Koriin. Erityisesti tämä koskee tavoitetta 3.

Tavoite 1:

Edellyttäisikö yhteisöllisen opiskeluhuollon kuvaus (”koulutuksen järjestäjän tulee määritellä...”) käytännössä opetussuunnitelman perusteiden uudistamista? Edellisen kerran opiskeluhoitoa koskevat osuudet (kaikkien oppilas- ja opiskelijahuoltolain soveltamisalan piirissä olevien 10 koulutusmuodon osalta) uudistettiin opetussuunnitelmien perusteiden ja ammatillisen koulutuksen opiskeluhoitoa koskevan määräyksen osalta joulukuussa 2022. Koulutuksen järjestäjät ovat ottaneet uudet koulutuksen järjestäjätasoiset opiskeluhoitosuunnitelmansa käyttöön elokuussa 2023. Tavoitteen toimenpiteisiin kirjatut yhteisöllistä opiskeluhoitoa koskevat sisällöt on jo huomioitu opetussuunnitelmien perusteissa ja paikallisissa opetussuunnitelmissa eli edellä kuvatus osalta kirjausta voisi täsmentää tavoitellun muutoksen osalta.

Tavoitteessa nostetaan toimenpiteenä esiin myös kouluviihtyvyyden edistäminen. Kyseinen tavoite on tärkeä. Esimerkiksi opetuksen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyö taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa on kannatettavaa. Jotta kyseinen toimenpide voi toteutua tarvitaan lastenkulttuuritoiminnalle riittävä rahoitus. Hallitusohjelmassa on sitouduttu lasten ja nuorten lukutaidon sekä lastenkulttuurin saavutettavuuden vahvistamiseen. Hallitusohjelmakirjauksen kanssa ristiriidassa on, että vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen lakkauttaminen on nostettu esille. Korin toimenpiteen toteutumisen kannalta on tärkeää, että kirjastojen ostotukea selkokielisten kirjojen hankkimiseen ei lakkauteta eikä selkokirjojen julkaisua edistävästä selkokirjallisuuden valtionavustuksesta leikata. Em. leikkaukset toteutuessaan estäisivät myös VANUPO:n toimenpiteen toteutumisen erityisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Toimenpiteissä todetaan, että kiinnitetään huomiota koulujen arkkitehtuuriin ja estetiikkaan. Kyseinen toimenpide jää yleiselle tasolle, sillä asiaa ei määritellä tarkemmin. Vaikka koulujen arkkitehtuuri ja estetiikka ovat tärkeitä viihtyvyyden kannalta, on oppimisympäristöjen

tarkoituksenmukaisuus otettava ensisijaisesti huomioon. Esimerkiksi avoimet oppimisympäristöt tuovat tullessaan suuren määrän ärsykeitä. Erityisesti kun oppilaalla on aistitoimintojen poikkeavuutta, ärsyketulva on vaikeammin hallittavissa. Avoimissa oppimisympäristöissä nämä haasteet korostuvat.

Tavoitteen toimenpiteenä nostetaan lopuksi esille yksilökohtaisen opiskeluhuollon palvelut. On ymmärrettävää, että opiskeluhuollon osalta VANUPOssa painotetaan yhteisöllistä opiskeluhoitoa. Nyt kuitenkin yksilökohtaisen opiskeluhuollon mainitseminen vain lyhyesti ja hyvin yleisellä tasolla antaa päälleliimatun vaikutelman toimenpiteiden kokonaisuudessa. Yksilökohtaisesta opiskeluhuollosta ehkäisevänä ja tukea antavana kokonaisuutena olisi hyvä löytää juuri VANUPOn kannalta oleelliset ja tarkennetut näkökulmat.

Järjestöt ovat merkittävä yhteistyökumppani koulujen ja oppilaitosten yhteisöllisessä opiskeluhoitotyössä kuten osallisuuden edistämässä ja kiusaamisen vastaisten toimintatapojen luomisessa. Tästä esimerkkeinä MLL:n kouluissa jo pitkään toteuttamat tukioppilastoiminta sekä Koulurauha-ohjelma, joissa nuoret osallistetaan mukaan rakentamaan turvallista ja kaikki mukaan ottavaa koulu yhteisöä. Järjestöt tuovat myös tukea yksilölliseen opiskeluhoitoon. Esimerkkinä tästä MLL:n lasten ja nuorten puhelin ja chat, Nuorten tukilinja sekä Selviydytään kiusaamisesta -hankkeen verkkovertaisryhmät.

Tavoite 2:

Toimenpiteissä käytetään käsitettä ”erityistarpeinen nuori”. Käsite tulisi määritellä. Tarkennusta tarvittaisiin myös sen osalta, mitä tarkalleen ottaen tarkoitetaan ”harrastusten saavutettavuuden tietopohjalla” ja sen vahvistamisella. Onko kyse esimerkiksi tilastoinnista tai tiedon kokoamisesta saavutettavista harrastuksista tms.? Esimerkiksi vammaisten nuorten mahdollisuuksista harrastaa liikuntaa yhdessä muiden nuorten kanssa samoin kuin vammaisten osallisuudesta liikuntayhteisöissä on toistaiseksi varsin vähän tutkimustietoa. Tarkoittaako tietopohjan vahvistaminen muun muassa tähän aiheeseen liittyvää tutkimusta/tiedontuotantoa?

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteenä (tp23) toteutettiin pilotti etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista Harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa. Tämän pilotin tuloksia on tärkeää hyödyntää myös tavoite 2 toimenpiteissä. Ilman erityistoimia, osa lapsista ja nuorista jää Harrastamisen Suomen mallin ulkopuolelle. Syynä voi olla esimerkiksi perheen taloudellinen tilanne, etäisyydet kouluun ja harrastuksiin, vamma tai sairaus tai kiinnostuksen puute. On tärkeää, että Harrastamisen Suomen mallissa ja sen toteuttamisessa huomioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ja syrjinnälle alttiit lapsi- ja nuorisoryhmät ja lisätään heidän mahdollisuuksiaan osallistua toimintaan yhdenvertaisesti ryhmän jäsenenä. Harrastamisen Suomen mallin tulee olla tosiasiallisesti avoin, turvallinen ja helposti lähestyttävä toimintamuoto kaikille lapsille ja nuorille.

VANUPOn jatkovalmistelussa kannattaa hyödyntää tärkeää tietoa, jota on kerätty haavoittuvassa asemassa olevista ja syrjinnälle alttiista lapsiryhmistä. Koottu tieto hyödyttää laaja-alaisesti lasten ja nuorten kanssa toimivia eri alojen ammattilaisia ja vapaaehtoisia toimijoita. Hyviä esimerkkejä ovat mm. THL:n ja kansallisen lapsistrategian tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaiselle <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle> . Kannattaa myös hyödyntää lapsistrategian eOppivassa olevaa avointa verkkokoulutusta ”Lapsen oikeudet vapaa-ajalla ja harrastuksissa”. Kyseinen koulutusmoduuli koskee myös nuoria.

Toimenpiteissä olisi ylipäättään tarpeen mainita myös kansalaisyhteiskunnan osuus. Esimerkiksi useilla järjestöillä on runsaasti toimintaa, joka tukee/hyödyttää myös VANUPOn harrastustoimintaan liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Hyvänä esimerkkinä tästä on Ihmisoikeusliiton kampanja ja sivusto "Älä riko urheilua", jossa on kiinnitetty huomiota urheilussa ja liikuntaharrastuksissa esiintyviin ihmisoikeusongelmiin. Myös MLL toteutti yhteistyössä Folkhälsanin ja eri lajiliittojen kanssa Reilusti urheiluryhmässä – Trygg idrott för alla -kehittämishanketta. Hankkeen tavoite oli vahvistaa lasten ja nuorten urheiluharrastuksia ohjaavien seuratoimijoiden taitoja luoda turvallinen ja toimiva ilmapiiri ryhmään. Hankkeen materiaaleilla ja koulutuksilla tuetaan edelleen urheilun parissa tapahtuvan loukkaavan kohtelun ja kiusaamisen tunnistamista ja ehkäisemistä.

Digitaalisella nuorisotyöllä on tässä myös suuri merkitys. Verkossa tapahtuvalla toiminnalla varmistetaan, että jokainen nuori voi taustastaan, terveydentilastaan, asuinpaikastaan ja toimintakyvyn haasteistaan huolimatta osallistua toimintaan. MLL:n Nuortennetissä toimii monenlaisista taustoista olevia nuoria harrastamassa Nuortennetin vapaaehtoisena toimimista.

Tavoite 3:

Tavoitteessa 3 tuodaan esille terveydenhuoltolain, sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain uudistus. Uudistukset ovat tärkeitä toteuttaa siten, että niissä on kautta linjan ja kokonaisuudessaan arvioitu uudistusten vaikutukset lapsiin, nuoriin ja heidän perheisiinsä. Vaikutusten arvioinnin tulokset on myös otettava huomioon, jotta palvelut voidaan suunnitella ja toteuttaa nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen kannalta optimaalisesti. Toimenpiteen hallitusohjelmaan liittyvät kirjaukset lastensuojelulainsäädännön uudistuksesta ("rajoitustoimien käytön edellytyksien selkeyttäminen" ja "lastensuojeluviranomaisten ja sijaishuoltoyksiköiden aidot mahdollisuudet ja riittävät toimivaltuudet tehdä työtään") jäävät epäselviksi: miten ne edistävät VANUPOn tavoitetta lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen näkökulmasta?

Tavoitteen 3 toimenpiteissä tuodaan esille, että yksi keskeinen yhteisen kehittämisen alue on nuorten aikuistumisen tuki. Mitä tarkalleen ottaen tällä tarkoitetaan? Jos kirjauksella tarkoitetaan mm. lastensuojelun jälkihuoltoa, on kirjaus ristiriidassa jälkihuollon ikärajan laskemisen kanssa. Kirjausta ei myöskään tue aiottu alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten aikuistumisen tuen yläikärajan laskeminen. Sosiaaliturvaan tehtävät leikkaukset heikentävät nuorten aikuistumisen tukea. THL:n tutkimuksen (Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027, Työpaperi 45/2023) mukaan tulot pienenevät eniten 18–24-vuotiailla. Ikäluokasta yli 45 prosentilla henkilöistä kotitalouden tulot pienenevät. Väestöryhmittäisessä vertailussa sosiaaliturvaan leikkaukset kohdistuvat suhteellisesti voimakkaimmin työttömiin ja opiskelijoihin.

Kaiken kaikkiaan toimenpiteissä tuodaan esille hyvin laajoja kokonaisuuksia, joilla pyritään tukemaan nk. NEET -nuoria ja tulevaisuudessa vähentämään työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jäävien nuorten määrää. Tavoitteen 3 toimenpiteet jäävät lähinnä maininnan/luettelon tasolle, eivätkä anna selkeää kuvaa siitä, miten näitä toimenpiteitä tosiasiallisesti on tarkoitus toteuttaa ja millaisilla resursseilla. Useat tällä hallituskaudella sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset, indeksien jäädyttämiset sekä hyvinvointialueiden vaikeudet toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita (hyvinvointialueiden palveluiden alibudjetointi) eivät tee mahdolliseksi toimenpiteiden toteutumista. Suureksi ongelmaksi nuorten kannalta muodostuu myös kuntoutusrahan leikkaukset sekä aikomus palauttaa 16–19-vuotiaiden ammatilliseen kuntoutukseen pääsyn ehdoksi sairaus- tai vammadiagnosi. Lisäksi viime vuosina on syntynyt paljon palveluvelkaa, kun nuoret ovat joutuneet kuntoutuspäätöksiä odottaessaan jonottamaan pitkiä aikoja mm. Nuotti-valmennukseen pääsyä.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Tavoite 4:

Toimenpiteissä on nostettu esiin kansallista mielenterveysstrategiaa ja itsemurhien ehkäisyohjelmaa ja erityisesti painopistealuetta ”Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa”. Toimenpiteisiin on listattu sinällään tärkeitä toimia, mutta ne jäävät kokonaisuudesta irrallisiksi hankkeiden luetteloiksi. Tekstistä ei käy ilmi, mitä toimenpiteet tosiasiallisesti tarkoittavat VANUPON kontekstissa. Toimenpiteissä olisi hyvä ottaa huomioon myös THL:n Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen: Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti.

”Terapiatakuun” osalta jää epäselväksi, mikä on hallituksen mallin mukaisen lasten ja nuorten terapiatakuun sisältö ja miten se liittyy/kiinnittyy muihin lasten ja nuorten mielenterveystyötä koskeviin hallitusohjelman kirjauksiin ja minkä ikäisiä nuoria terapiatakuu tulee koskemaan. Autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten osalta erilliset kehittämishankkeet ja kuntoutukseen suunnattu erillisrahoitus ovat tärkeitä. Erityisen tärkeää näiden lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen kannalta on uuden vammaispalvelulain voimaantulo ja sen varmistaminen, että autismi- ja neurokirjon lapset ja nuoret pääsevät uuden vammaispalvelulain palvelujen piiriin.

Toimenpiteissä puhutaan nuorista ja heidän tukemisestaan perheestään irrallisina kohteina (pl. neuropsyk. oirehtivat lapset). Vanhempien tukeminen nuoruusikäisen tuen/hoidon yhteydessä olisi tärkeää ja on myös tärkeä osa tuen vaikuttavuutta. Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin palveluissa on koottu lähes kymmenen vuoden ajan nuorten omia kokemuksia saamastaan tuesta/hoidosta ja mahdollisista avunsaamisen ja sen hakemisen vaikeuksista. Monen nuoren avunhakemista rajoittaa vanhemman epäluulo, tai nuoren pelko vanhemman reaktiosta avun hakemiseen liittyen, silloin kun kyseessä ovat mielenterveyteen liittyvät huolet. Nuorten vanhemmat tarvitsevat lisätietoa ja tukea, voidakseen toimia nuoren tukena ja myös madaltaa kynnystä hakea apua. MLL:n Vanhempainpuhelimen ja chatin palveluissa kuuluu vanhempien huoli nuorten psyykkisestä voinnista sekä kokemukset tuetta jäämisestä vanhempana, nuoren oireillaan vakavasti.

Järjestöjen olemassa olevat ja nuorten hyvin tuntemat palvelut on hyvä huomioida matalankynnyksen tuessa. MLL:n Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin palvelut ovat auki vuoden jokaisena päivänä ja toimivat yleiseurooppalaisen lasten auttavien puhelinten numeron 116 111 alaisuudessa. Koulutettujen vapaaehtoisten päivystäjien kanssa on aina läsnä MLL:n työntekijä, joka vastaa tuen laadusta ja tarvittaessa viranomaisyhteistyöstä. Palvelut tavoittavat vuosittain yli 20 000, 6–25-vuotiasta lasta ja nuorta. Palvelut löytyvät myös 112 Hätäkeskussovelluksesta.

Tavoite 5:

Tavoitteen 5 toimenpiteissä mainitaan ”Etsivä kulttuurityö ohjaavana työotteena osana opiskeluhoiltoa”. Tätä tulisi tekstissä selkeyttää. Mitä se pitää sisällään? Mikä on tässä koulun rooli? Mikä on hyvinvointialueen rooli? Mitä tarkoittaa ”ohjaava työote” palveluissa, joiden tehtävistä on säädetty laissa. Vai tarkoittaako kyseinen asia, että opiskeluhoiltopalveluista ohjataan myös kulttuuriin pariin, kuten tehdään tälläkin hetkellä?

Tavoitteen tasolle jää myös toimenpide ”Varmistetaan, että nuorten parissa toimivilla aikuisilla, kuten nuorisotyöntekijöillä ja harrastustoiminnan ohjaajilla on riittävä osaaminen laadukkaan, turvallisen ja nuoren mielen hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämiseen”. Miten tämä on tarkoitus toteuttaa käytännössä? Eri nuorten parissa toimivilla aikuisilla on hyvin erilaiset lähtökodot

ja moninaiset koulutukset mielen hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämiseen. Yksi tärkeä keino vaikuttaa em. asiaan on jatkaa yhteistyötä lapsi- ja nuorisojärjestöjen kanssa mm. turvallisen tilan ja lapsiystävällisen kohtaamisen edistämiseksi (ks. esim. lapsiasiavaltuutetun ja MLL:n Lapsiystävällisen kohtaamisen tarkistuslista

https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/15133614/MLL_keskustelu_lapsen_kanssa_o_hje.pdf)

Poikkihallinnollisuus ohjelmassa on erittäin hyvä ja arvostettava tavoite. Olisi kuitenkin tärkeää määritellä tarkemmin, mitä VANUPO:n kannalta tarkoittaa käytännössä hyvin yleiselle tasolle jäävä toimenpidekirjaus ”Tiivistetään sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välistä yhteistyötä, jossa tunnistetaan interventioiden ja ohjauksen paikat”.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Tavoite 6:

Tavoitteen 6 toimenpiteet ovat tärkeitä ja esimerkiksi lasten ja nuorten kuulemista lainvalmistelussa on edistetty aktiivisesti viime vuosina. Sekä oikeusministeriön että kansallisen lapsistrategian toimenpiteet ja ohjelmat ovat olleet tässä merkittävässä roolissa. Esimerkiksi eOppivassa on verkkokoulutuksena sekä lapsistrategian Lapsen oikeudet – Osallisuus ja osallistuminen sekä oikeusministeriön Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen säädösvalmistelussa. Lapsistrategiassa on myös julkaistu Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille (koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria) ja useissa lapsistrategian lapsivaikutusten arviointia koskevissa julkaisuissa on tuotu esille lasten ja nuorten kuulemista. On hyvä, että kyseinen toimenpide on VANUPO:ssa selkeän poikkihallinnollinen. Tärkeää on, että tässä on lapsistrategia hallinnonrajat ylittävänä toimijana vahvasti mukana.

Tavoite 7:

On hyvä, että hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatuksen ja opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi. Pedagogisen osaamisen merkitys on työssä suuri. Hyvää on myös se, että kohderyhmänä on huomioitu johto, joka omalla toiminnallaan luo koulujen toimintakulttuuria ja sitouttaa/perehdyttää henkilöstön esim. kiusaamisen vastaiseen työhön.

Toimenpiteissä nostetaan esiin myös ankkuritoiminnan kehittäminen. Kyseinen toimenpide on jo käynnissä ja sen kehittämiseen on jaettu merkittävästi valtionavustusta vuonna 2023.

Tavoite 8:

Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tukevista toimenpiteistä tuodaan esille myös valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonanto ja sen nuoria koskevat toimet.

Tiedonantoon on koottu aiheeseen liittyviä ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamia suosituksia. Niissä nousevat esille seuraavat tekijät: syrjinnän torjumisen oikeudellisen ja institutionaalisen kehyksen vahvistaminen; ihmisoikeuskasvatuksen, yhdenvertaisuuskasvatuksen sekä sukupuolitietoisuuden kasvatuksen lisääminen ja kehittäminen; rasistisen, homofobisen, seksistisen, naisvihamielisen ja muutoin sukupuolittuneen vihapuheen torjuminen niin verkossa kuin

sen ulkopuolella; tosiasiallisen tasa-arvon toteutumisen esteet ja haasteet työelämässä; sekä yhteiskunnan rakenteissa oleva syrjintä, joka ilmenee mm. naisiin kohdistuvassa väkivallassa sekä saamelaiden, romanien, vammaisten henkilöiden, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden syrjintänä.

Hallitus on myös tiedonannossaan sitoutunut valmistelemaan Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman jatkon hallitusohjelman pohjalta. Tiedonannossa on nostettu esiin useita toimia, joita toimintaohjelman jatko sisältää. VANUPO:n toimenpiteissä tulisi selkeämmin ja laajemmin näkyä yhdenvertaisuustiedonannon nuoria koskevat toimet ja ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suositukset. Tärkeitä tukimateriaaleja ovat esim. Yhdenvertaisuus.fi:n Olen antirasisti -kampanjan materiaalit sekä Opetushallituksen Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen -sivusto, joka on toteutettu kansallisen lapsistrategian edellisen hallituksen toimeenpanosuunnitelman toimenpiteenä.

Toimenpiteenä VANUPO:ssa todetaan, että ”sovitetaan yhteen VANUPO:n, Suomi liikkeelle – ohjelman ja valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon nuoria koskevat toimet”. Kyseinen kirjaus ei kuvaa riittävästi sitä, mitä toimintaohjelman toimenpiteitä on tarkoitus toteuttaa toimenpiteen osalta. Kirjaus antaa kuvan, että tiedonannosta otetaan VANUPOon vain ne toimet, jotka liittyvät Suomi liikkeelle -ohjelmaan. Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvä toimenpide on tiedonannossa laajempi. Sen mukaisesti: Hallitus vahvistaa yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja tasa-arvoa sekä ihmisoikeuksien toteutumista liikunnan, urheilun, kulttuurin ja nuorisolan toimilla. Hallitus painottaa maahanmuuttajataustaisten, vammaisten ja muiden vähemmistössä olevien nuorten saamista mukaan toimintaan.

Tiedonannon yhtenä toimenpiteenä on, että osana poikkihallinnollista tasa-arvo-ohjelmaa käynnistetään koko koulutusjärjestelmän kattava tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelma 2024–2025. Ohjelmalla tuetaan oppilaitosten nykyisten yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien käytännön jalkauttamista ja toimeenpanoa oppilaitosten arjessa. Kyseisen toimen tulisi näkyä selkeästi myös VANUPO:n toimenpiteissä.

VANUPOssa on tunnistettu ajankohtainen ja yhä kasvava tarve vahvistaa nuorten kykyä ymmärtää digitaalisten ympäristöjen toimintalogiikoita, sosiaalisen median toimintaa sekä nuorten taitoja suojella itseään ja henkilökohtaisia rajojaan somen kielteisiltä vaikutuksilta. Koulujen mediakasvatuksen kehittäminen ja erityisesti nuoriin ja haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistuvat kolmannen sektorin toteuttamat mediakasvatustoimet täydentävät tärkeällä tavalla mediataitojen opetusta kouluissa ja oppilaitoksissa. MLL toteuttaa yhteistyössä koulujen ja kotien kanssa Safer Internet -toimintaa sekä Suomen Kulttuurirahaston kanssa yhteistyössä valtakunnallista Digitutkijat hanketta. Suomen Safer Internet -toiminnan avulla edistetään kansallisten mediakasvatussuositusten mukaisesti kansalaisten medianlukutaitoa, sekä lasten ja nuorten turvallisuutta ja hyvinvointia digitaalisissa ympäristöissä. MLL näkee Safer Internet -toiminnan tärkeänä, sillä sen avulla kohdataan lapsia ja nuoria kouluissa, koulutetaan vanhempia ja ammattikasvattajia, tuotetaan materiaalia mediakasvatuksen tueksi sekä osallistetaan nuoria itse osallistumaan paremman digielämän rakennustalkoisiin. MLL:n Nuortennetti toimii hankkeessa alustana, jossa nuoret voivat käydä turvallisesti keskustelua sekä tuottaa sisältöjä itselleen tärkeistä yhteiskunnallisista asioista ja harjoitella kunnioittavaa kohtaamista sekä myös digitaalisten alustojen toimintalogiikoita. Hankkeen rahoitus tulee tällä hetkellä EU:lta, mutta sen jatkuvuus olisi tärkeää turvata myös kansallisella tasolla, koska toiminnan EU rahoitus saattaa loppua vuonna 2027.

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemista heikentävät hallitusohjelmaan sisältyvät opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusten leikkaukset. Hallitusohjelmaan sisältyvillä terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen avustusten huomattavilla leikkauksilla on kielteinen vaikutus myös nuorille suunnattuun toimintaan. Järjestöillä on huomattava rooli nuorisotyön ja -toiminnan toteuttamisessa, ja leikkaukset valtionavustuksiin heikentävät järjestöjen nuorisotyön ja -toiminnan edellytyksiä. Kaiken kaikkiaan valtionavustusleikkaukset heikentävät lapsille ja nuorille kohdistettua ennalta ehkäisevää työtä, jossa myös järjestöt ovat tärkeässä asemassa. Tämä on toimintana ristiriidassa yhden hallitusohjelman päätavoitteista kanssa, joka on ennalta ehkäisevän toiminnan vahvistaminen.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Ohjelmaluonnoksessa nuorisoalan osaamiskeskustoiminnalle on asetettu kaksi painopistettä: nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin ja nuorten hyvinvoinnin johtamisen tuki. Painopisteissä olisi hyvä olla tiiviimpi yhteys ohjelmassa aiemmin esitettyjen toimenpiteiden edistämisen kanssa, kuten kouluhyvinvoinnin edistämisen ja nuorten mielenterveyden vahvistamisen. Nuorten hyvinvointityön johtamisen tuessa tulee huomioida poikkihallinnollisuus ja monialaisuus.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Ohjelmaluonnoksessa esitettyjen tavoitteiden lisäksi syrjinnän ehkäisemisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen tulisi olla selkeästi omana tavoitteenaan nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle. Valmistelua koskevissa kuulemisissa nousi esille kestävä kehitys. Syrjinnän ehkäiseminen osana YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamista tulee ottaa huomioon myös VANUPOssa. Syrjinnän ehkäisyn näkökulma tukee ohjelman läpileikkaavaa ”ketään ei jätetä jälkeen” -periaatetta (Leave no one behind) huomioimalla haavoittuvien ryhmien tilanteen kestävän kehityksen tavoitteiden suhteen.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Luonnoksen mukaan ohjelma toteuttaa hallitusohjelman kirjauksen: ”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.” Tämän kanssa on ristiriitaista, että ohjelmaluonnos on sisällöllisesti aiempaa VANUPOa selvästi suppeampi, vaikka ohjelman tulisi nyt olla aiempaa laajempi, kun lakisääteisen ohjelman laatimisvelvoitteen lisäksi ollaan toteuttamassa hallitusohjelman mukaista laaja-alaista toimenpideohjelmää. Ohjelmaluonnoksessa ei aseteta konkreettisia seurattavia tavoitteita nuorten hyvinvoinnin parantamiseksi. Luonnoksessa ei myöskään esitetä juurikaan uusia toimia. Laaja-alainen toimenpideohjelma edellyttäisi merkittäviä toimia, joille osoitetaan rahoitus. Sen sijaan hallitus on toteuttamassa lukuisia nuorten kasvu- ja elinoloihin ja hyvinvointiin kielteisesti vaikuttavia säästötoimia. Näitä ei paikata luonnoksen mukaisella ohjelmalla.

Poikkihallinnollisuus VANUPO:n valmistelussa ja toimeenpanossa on tärkeä asia. VANUPO:n toimenpiteiden tehokas toteutuminen edellyttää toimivaa koordinaatiota ministeriöiden välillä, alue- ja paikallistason välillä, keskushallinnon ja muiden hallintotasojen välillä sekä valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Nyt poikkihallinnollisuutta ministeriöiden välillä on pyritty tuomaan

esiin mutta muut keskeiset hallintotasot sekä kansalaisyhteiskunnan rooli jäävät selkeästi vähäisemmäksi ja ohuemmaksi, vaikka niillä on ratkaiseva merkitys onnistuneen valmistelun ja toimeenpanon kannalta. Monissa nuorten hyvinvoinnin haasteissa on vahva alueellinen ulottuvuus, mikä tulee tunnistaa myös VANUPOssa.

VANUPO:n valmistelussa on toteutettu laaja ja hyvin dokumentoitu nuorten kuuleminen. Tärkeää olisi, että nuoria kuullaan myös siinä vaiheessa, kun VANUPO 2024–2027 päättyy. Nuorilta saataisiin arvokasta seurantatietoa VANUPO:n tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisesta.

MLL pitää tärkeänä, että myös vanhempien tarvitsemaa tukea tuodaan riittävästi esille VANUPOssa. Nuorten vanhemmille on tarjolla varsin vähän palveluja. Syrjäytymisen ehkäisy on aloitettava varhaisessa vaiheessa, silloin kun lapset ovat pieniä.

Tavoitteiden ja toimenpiteiden osalta VANUPOa tulisi tarkentaa. Nyt osa toimenpiteistä on kirjoitettu tavoitteen muotoon. Tämä on ongelmallista, koska toimenpiteen tulisi kuvata tosiasiallisesti sitä, miten tavoitteeseen on mahdollista päästä ja tavoitteella kuvataan enemmänkin tahtotilaa. Toimenpiteille voidaan asettaa myös konkreettiset seurantamittarit, joilla niiden toteutumista kyetään arvioimaan. Tällöin tuodaan esille, onko toimenpide toteutunut vai ei sekä kuvaus siitä, miten toimenpide on toteutunut tai miksi se ei ole toteutunut. Yleisesti voidaan todeta, että VANUPOssa tulisi selkeämmin konkretisoida valittuja suuntalinjoja ja varmistua siitä, että tavoitteet, toimenpiteet ja resurssit ovat tasapainossa. Myös VANUPO:n ohjausvaikutukset ovat jossain määrin epäselviä ja jäsentymättömiä asiakirjan tekstisisällössä ja käytetyissä käsitteissä.

VANUPOssa on mainittu mm. mielenterveysstrategia ja kansallinen lapsistrategia, mutta se, miten ne on otettu huomioon tai sisällytetty ohjelmaan, ei selkeästi käy ilmi. VANUPO:n valmistelussa ja toteutuksessa tulisi ottaa huomioon myös sen suhde muihin nuoriin keskeisesti liittyviin strategioihin, ohjelmiin ja suunnitelmiin. Tällöin VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet näyttäytyisivät paremmin tiedostetussa ja johdonmukaisessa suhteessa muuhun valtionhallinnon toimintaan ja ohjaukseen.

VANUPO:n kannalta keskeisiä strategioita ovat muun muassa valmisteilla oleva YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (sekä edellisen toimintaohjelman seurantaraportti) sekä ”Päihde- ja riippuvuusstrategia. Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030” ja siihen liittyvä ”Välitä, sitoudu, suojele: Toimintasuunnitelma päihteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi” sekä tällä hallituskaudella valmisteltava toinen kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma (sekä edellisen hallituksen toimeenpanosuunnitelman seurantakertomus ja sen toimenpidelinjaukset). Merkittävä asiakirja on myös Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma ja sen väliraportti. Myös kuntoutuksen uudistamisen toimeenpanon arviointiraportin toimenpide-ehdotukset ovat VANUPO:n tavoitteiden ja toimenpiteiden näkökulmasta tärkeitä samoin kuin toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä sekä EU:n lapsitakuun kansallinen toimintasuunnitelma.

Valtiolla ja muulla julkisella vallalla on velvoite kunnioittaa, suojata ja toteuttaa ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Kaiken kaikkiaan VANUPO on jäänyt ihmisoikeusperustaltaan varsin ohueksi. VANUPO:n valmistelun tueksi olisi ollut tarpeen tehdä taustatyö/pohjatyö VANUPO:n perus- ja ihmisoikeusperustasta (ks. tarkemmin Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta, luku 5: Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020–2023 lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajana <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5>).

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Esa Iivonen, vaikuttamistyön johtaja

Kirsi Pollari, erityisasiantuntija

Pollari Kirsi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry